

MILAN FABJANČIČ:

JEČE.

Na tisti cesti se je pred sedmimi leti dogodilo strašno iznenađenje. Pijan dedec, hudo povaljan in razcapan je gnal pred seboj kobilico, ki je venomer cepala na razmočeno cesto, da že nisi več razložil na njej suhe in čiste dlake. Dedec se je z bičem zaletoval vanjo, ki je odmikala zadek, krivila hrbet, bežala in bežala, pa se je komaj premaknila. Pijanec je užival, smejal se je na vse grlo, ne da bi dal glasu od sebe, bil z rokami po kolenih in grozil s pestmi in bičem. Kobilica se je ustavila, obrnila glavo in ga gledala z živahnim pomilovanjem. Dedec se je razjaril in bičal stisnjenih zob, suval z nogami, da se je kobilica opotekala po cesti in se zvrnila s težkim vzdihom v jarek. Pijanec se je zakrohotal brez glasu, pritiskal dlani na usta in se tresel v blaznem veselju. Vse brez najmanjšega glasu, samo kobilica, ki je utripajoč gledala gospodarja iz jarka, je z jezno onemoglostjo pihala skozi šireče se nozdrvi. Nekaj ljudi in kup otrok se je nateplo in se smejala, dedec pa jim je igral teater.

Pokazoval je z bičem na kobilico, na zaresno živalsko smrt, srdito grozil, stiskal zobe in stresal pesti s tako ogorčenostjo, da so se mu svetile oči v blesku neizjokanih solz. Mahoma pa ga je prešinila otožna resnoba in pričel je razlagati z rokami, z očmi, s celim obrazom in telesom s tako vnemo, da bi moral kričati, če bi bil govoril, rekel pa ni niti besede.

Otroci so skakali po kobilici, posedali po njenem razritem boku, jo vlekli za ušesa, noge in rep in jo krepelili s kamenjem. Pijanec jih je navduševal s svojim nemim kričanjem in suval kobilico z debelim bičevim koncem v čelo: «Vidiš, to je kazen za greh, greh, greh!» Zopet je razlagal na žive in mrtve in ni zinil niti besede.

«Kaj, ali pijana mrha ne more govoriti?» je vprašal tujec, ki se je ustavil za par trenutkov in gledal.

«Ne more govoriti, ker je večno pijan!» so se zakrohotali ljudje.

Pijanec je stopil k tujcu in mu razlagal, prepričeval in dokazoval brez besed: «Tako mora biti in nič drugače!»

«Dober teater delate, oče!» je veselo vzkliknil tujec in se mu zasmeljal v obraz. Zgodilo se je čudo, pijanec je bil kruto užaljen, sklonjen šel h kobilici, sedel nanjo in sklonil glavo. To se je zgodilo pred sedmimi leti.

Pred štirimi leti pa se je pripetilo daleč v tujini tole: gledal je psa, na verigo priklenjenega kosmatega črnuha, ki ni čisto nič umikal oči, kljuboval je kar naravnost. Stegoval je vrat in glavo prav počasi, v očeh se mu je užigalo, se razžarevalo, ustne so se mu začele tresti v mrzlem renčanju, po hrbtu so se mu grozeč dvigale dlake in zaletel se je naravnost proti obrazu z ostrobelimi zobmi — v zaletu pa ga je vrgla prekratka veriga ob tla, da se je prevrnil in zadržneno zaječal. Iz verige je zarezalo visoko jekleno povelje, pes se je osramočen in ponižan pobral in k tlom pritisnjen s stisnjenim repom in glavo pobegnil v hišico, kakor da pričakuje udarca. Veriga se je tiho zveneč majala. Črez nekaj sekund se je pri vratih pokazalo dvoje tihovdanih oči. Vabil ga je z roko in prišel je voljan in pasje vdan in prosil z očmi odpuščanja.

Pred nedavnim se je pod visokimi zamreženimi okni prevrivala v blatu in dežju množica, kričala in dvigala razpete dežnike proti oknom, kjer so se za šipami trli blede obrazi in roke, ki so pozdravljali z belimi robci. «Naše ven, prasce notri!» je žvižgajoč zahtevala razjarjena množica in se stopajoč na prste stegovala kvišku, kakor da se hoče pognati prav do črnih mrež, ki so kljubovale s svojim železnim odporom, zaraslim v kamenito zidovje. Ne dolgo nato so ležala po belih cestah pobita človeška telesa, ki so krvavela v zamolklem krik.

Šli so si ogledat ječe, kakor si gre človek ogledat v zverinjaku rise, tigre, leve, hijene in krokodile. V zverinjaku ne čuti groze in strahu; vse je zaklenjeno in skrbno zavarovano. Toda joj, če bi se naenkrate odtrgale rešetke in bi planila pred te vsa tista divja zaslužnjena svoboda in bi risi, tigri in levi skočili s široko-razprtimi žreli rjoveč in s krvavoplamenečimi očmi! Joj groza, saj si niti prsta ne upajo pomoliti v zaprto kletko, kjer kroži ris, se vzpenja s svojimi ostrimi kremplji in praska po lesenih stenah in stresa rešetko požirajoč te z očmi...

Vrata so se šumé odpirala in se težko zdihujoč zapirala v odporno nepremičnost, kakor da se le izvoljenim nastežaj odpirajo v razposajenem plesu in se zaprta kakor polip zajedajo vanje; neizvoljene pa prezirajo, se jih otepajo in jim groze, ker zahtevajo

od njih skrivnosti in tajnosti. Vroči hlad sten in dolgih hodnikov, cela vrsta vrat z luknjicami in tablice z imeni in paragrafi ti zožujejo ramena, ker si prišel v kraljestvo zaznamovanih in zavrženih. Vrata so se odpirala na levo in desno.

«Tiger, lev ali ris?»

Nič takega, ljudje so to, čisto pravi ljudje, kakor jih srečuješ po cestah, hišah, uradih in vsepovsod, kamor te zanese noga.

Na vseh teh tukaj pa je pečat, od nas užgan, ki ga pa sami ne priznavajo; nikjer spokorniškega obraza, niti sence kesanja, le tisti zviti nasmešek okrog usten, tiho preziranje v očeh, zasmehovanje in omalovaževanje v mirnih odgovorih, ker so vsi čutili farizejsko vzvišenost obiskovavcev.

V veliki zatohli sobi se je trla vesela družčina potepuhov, ki jih je sprejela s prezirljivo radovednostjo in s tihim sovraštvom v očeh. Taka srečanja so nekam mrzla in si žele takojšnjega razstanka, ker ne morejo prenesti tiste neznosne teže, ki raste iz trenutka do trenutka, in se z razstankom takoj razblini.

Gledali so se nekaj hipov.

«Ali ste vsi nedolžni?»

Trenutna osuplost, ki se je prevrgla v vesel in zdrav, vendar oster in bodeč smeh. Gologlavi in bosonogi črnobradec, ki je moral biti poglavar veseli družčini, se je ostro obrnil in pogledal z očitno zasmehovalno predrznostjo in kriknil s teatralično kretnjo:

«Krivi? Jaz na primer sem ubil očeta in mater!» — Zopet utaknil roke v žepe, skrivil smeh v črno brado in stopil par krepkih korakov, kakor bi hotel v njih zakriti radost in zadovoljnost, da je povedal v par besedah vse, kar je mislil. Vedel je, da so si prišli ogledovat zverinjak, in se je napravil za strahovito in krvočno zver, dasi morebiti ni ubil niti mačke. Družčina se je zakrohotala s tako odkritosrčnostjo, da bi moralo biti vse gledavce sram, če bi bili razumeli tisti krohot.

Prišel je popotnik mimo Absalomovega groba, se spomnil, pobral kamen in ga vrgel nanj; Absalom pa se je dvignil v grobu, vzela isti kamen in ga zalučal na vso moč popotniku v hrbet in mirno legel nazaj...

Sobice so se odpirale zapovrstjo in iz njih so gledali obrazi, od belega zidovja beli in utrujeni, oči pa niso povešali, komaj če so rahlo utripnile. Lepo in mirno so odgovarjali in povečini priznavali, se tudi kesali in si želeli ven, da se nikdar več ne vrnejo. Odgovarjali pa so tako, ker so tako bili tudi vprašani. Čuden je

človek: če je prost, «greši» in skriva in ga ne moreš razločevati od drugih ljudi, ker vsi skrivajo; če pa ga zasači paragraf in mu dokaže, hoče biti v tvojih očeh zver in propalica, ker ga je sram povedati, da je človek, ki odgovarja za vse in za nič. Hoče biti močan sam v sebi in spokornik v tvojih očeh, če se mu zdi hliniti se.

Gospod, majhen in starejši in z visokimi naslovi je vneto tolmačil in razlagal, pripovedoval o svojstvih «teh» ljudi iz dolgoletne izkušnje in se pri mladoletnih ujetnikih posluževal vzgojnih momentov.

Vsepovsod ista zgodba, samo nekje je udarilo s tako silo, da se je vse zamajalo in se je raztrgalo, se razrušilo v prah: dojenček v materinem naročju med zločinkami. Beži, beži, da se ne zvrneš in ne omahneš; paragraf je postal očiten zločinec.

«Oče, dober teater delate!»

STANO KOSOVEL:

NE GOVORITE!

(1915.)

Ne govorite, ah, ne govorite,
z besedami le dušo mi težite!

Jaz sem goščava, v njej nebroj dreves,
ki od prerokb živijo in čudes,
ki iz vrhov jim rastejo bolesi.

Jaz sem na težki, na poslednji cesti...

Vrzite bakljo, da se vname les,
da iz grmade kvišku plane kres
in kakor bliski zažare vrhovi,
ko mi v slovo zapojejo rogovi
in smrtnih se zavem lavin:

Vi proti solncu gřeste, jaz — v pogin..

*Ni prav jasno -
Nov: 14/8. 1921 s*